

A LYUK

Georges Haldas

F. barátom hát öngyilkosságot kísérelt meg a minap... Negyven tabletta barbiturát. Egy lónak is elég, és saját bevallása szerint ő sem vett volna be annyit, ha nincs már jó előre felvértezve ezekkel a szerrekkkel, amelyeket már vagy tíz év óta szedett, amióta betegsége tart. Elmenten meglátogatni a kórházba, fent a dombon a tó fölött. Természetes, hogy ágyban volt, valami övvel kipányvázva „olyan furcsán, hogy majdnem összecsinálta magát tőle” — ahogy ő mondta kissé vontatott, juravidéki kiejtésével és azzal a tompa és fájó iróniával, mely minden szavát egyenértékűvé tette, és amely már belülről kiindulva eleve érvénytelenítette mondásait.

Széles arca fénylett, mint a vörösréz, dús fekete szakálla első pillanatra visszatetsző volt, de ha egy darabig nézte az ember, akkor már szelídnek és alázatosnak tetszett. Tágra nyitott szeme világoszöldjében máskor mindig volt valami hajszoltság, de most nem: olyan volt, mint aki átvészelte a krízist, azt a szörnyűséges, szorongó lelkiállapotot, amely pár nappal ezelőtt majdnem elveszejtette. Most gyermeki nyíltság sugárzott tiszta tekintetéből, bizonyos nyugalom és a dolgoktól való elszakadás, ami, érzésem szerint, még ijesztőbb volt, mint a páni félelem kifejezése.

Édesanyja ott ült mellette a szobában. Filigrán öregasszony, kezében kulcsomót és egy pénztárcát szorongatott, amikor üdvözlésemre felállt. Mosolygott két átvirrasztott éjszaka után is; mosolygott a nagy megrázkódtatás ellenére — fiát eszméletlen állapotban találták kis lakásukban az ágyon —, élénk mozdulatokkal előzékenykedett, s modora szinte tréfálózó volt, gondolom, az örömtől, hogy jönni látta a „fia barátját”. Nem akarok irodalmi közhelyeket idézni egyes anyák hősiességéről, törhetetlen energiájáról. Hamarosan magunkra hagyott

bennünket, „hadd beszéljünk”. Beszélgetni? Hát nem voltunk-e mindig úgy egymással, mintha pőrék lettünk volna? Itt volt előttem az a fiú, akit ismertem hosszú évek óta, s akit egy olyan betegség emésztett, melynek eredetét egyetlen idegklinika egyetlen orvosa sem tudta kideríteni. Dacolt minden kezeléssel, elektrosokkal, inzulinnal, pszichoterápiával, egyre jobban megbénította egész lényét, tetézve azal, hogy szellemét érintetlenül hagyta tisztán ragyogni. Beszélgetni? F.-nek senki sem mondhatott semmi olyat, amit már ne tudott volna, ami nem lett volna fölösleges. Évek óta sokszor hangoztatta — hallhatta, aki csak akarta —, hogy meg fogja ölni magát, és hogy ennek más vége nem lehet, olyan kényszerítő erővel nehezedik rá, fittyet hányva a legerősebb csillapítószereknek. Kibírhatatlan... Ezt annyiszor mondta, hogy már magam se nagyon hittem. Áltattam magam azal, hogy csak fenyegetőzés, és elaltattam lelkiismeretem: „Aki komolyan öngyilkos akar lenni, az nem beszél róla, hanem megteszi.” Erre ugyan nincs semmiféle bizonyíték, és az is lehetséges, hogy vannak, akik éppenséggel szükségét érzik, hogy beszéljenek róla, s ezáltal érlelődjék meg bennük a tetre való készség, olyasvalahogy, mint amikor arról van szó, hogy el kellene menni a lányokhoz.

F.-re vonatkozólag azt mondhatom, hogy a lelkem mélyén mindig lappangott valami önvádféle, és az aggodalom csöppnyi örökmécsese ébren tartotta azt a sejtést, hogy minden lehetséges. Táplálta bennem ezt az érzést az is, hogy F. depressziója az utóbbi időben nyugtalanító mértékben fokozódott. Abbahagyott mindent: a munkáját, a testgyakorlást, még az alkoholt is. Hazament a családi fészekbe, zárkózott és búskomor lett. Nemrégén kaptam tőle egy levelet, amely ha nem is volt valami biztató, de nem volt kétségbeesettebb sem, mint az előzőek, amelyek már annyiszor megrémítettek. Sőt még némi feszességet és mesterkéeltséget is kiéreztem belőle, és — nem tehetek róla, tudom, hogy ez a legrútább árulás F. szemében, de mégis megmondom ezt is, mert így van — kissé irodalmiasnak és patetikusnak találtam néhány kifejezését, amelyekkel szenvedését ecsetelte. Micsoda buta dolog: nem értettem meg, hogy e frázisok keménysége éppen a szorongás tetőfokát jelezte. Én nem gondoltam, hogy folytatása következhet, és éppen ezért csak másnap válaszoltam levelére. Holott azonnal kellett volna...

Szóval ott ültünk az őszi napfényben sütőkérező szobában, és hallgattunk. Én jól tudtam, hogy F. mit érez, mit akarna mondani, vagy mit tudhatna mondani: hogy milyen dühös, amiért nem sikerült; hogy fél újra szembenézni a jövővel, belekerülni megint abba a pokoli körforgásba, a klinikák, az utált város és a biztrók közé, értelmetlen diskurzusokat folytatni, vagy pedig hazamenni az anyai védőszárnyak alá. Mindez nem lenne más, mint egy új katasztrófa előjátéka.

És mégis meg kellett törnöm a csendet. De sehogysam tudtam elindítani a beszélgetést. A párbeszéd mindig olyan egy kicsit, mint egy költemény. Előreláthatatlan elemekből születik meg, és fejlődik tovább, ugyancsak előreláthatatlanul. Az akarat mintha fel volna függesztve, szerepe csak annyi, hogy beszélgeti az embert. A beszélők nem tudják pontosan, hogy mit fognak mondani. Szóra szó jön, szavával egyik fél vezeti a másikat, és lehet, hogy egy szó rátapint a dolog velejére. Vagy pedig fecsegnek, egy helyben dagasztják a sarat. Beszélge-

tést kezdeni olyan, mint elkezdni egy költeményt. Másik tapasztalatom az, hogy az ezekből a percekből származó emlékek pontosak, maradandó és időtálló dolgok, legalábbis ami engem illet. Ebben az esetben belém vésődik többek közt az, hogy F. minden előzetes gondolkodás nélkül, hirtelen szánta rá magát az öngyilkosságra, szombat este. De ennek a „hirtelen elhatározásnak” megvolt a maga jól ismert előzménye: betegsége, szervezetének lassú felörlődése. Csak úgy futólag azt kérdeztem tőle, hogy miközben nyelte a tablettákat, nem rettent-e vissza tettétől, nem hőkölt vissza egy pillanatra sem. Ő szemrebbenés nélkül felelt: „Nem. Sőt abban a tíz percben, amely eszméletem elvesztéséig eltelt, tökéletesen boldog voltam — tette hozzá. Az volt az érzésem, hogy felszabadultam, olyannyira, mint ahogyan soha az életem folyamán nem éreztem azt. Mindentől felszabadultam. Kimondhatatlanul könnyűnek éreztem magam. Azt gondoltam: vége. És elégedett voltam.”

Megkérdeztem tőle még azt is, hogy ennek a jó érzésnek a legmélyén nem volt-e mégis egy kis halálfélelem, ha csak egy szemrebbenésnyi ideig is? Válasza ismét határozott volt: „Nem, egy szemernyi sem.” (Átvillant az agyamon: hát bele kell kóstolni az embarnek, hogy ezt elérje?) F. folytatta vallomását. „Ellenkezőleg, az ébredés volt a borzasztó. Igen, az szinte röhhögnivalóan szörnyű volt, én mondom, magy méreg” — mondta vontatott hangon. Mert F. nem ébredt azonnal tudatára annak, hogy hová került; sem ezt a szobát, sem a betegőrzőket, sem a nyitott ablaknál álló édesanyját nem tudta hová tenni eszmélésében. Csak lassanként rendeződött el benne a zűrzavar, és ugyanolyan mértékben nőttön nőtt benne a felháborodás, amiért kudarcot vallott. Eljutottunk hát a kérdés velejéhez. „Igazán végezni akartál magaddal?” A felelet egy igenlő fejbiccentés volt, de szó nem jött ki ajkán. Majd némi tétovázás után újra megszólalt: „Végeredményben sosem lehet tudni. Lehetséges, hogy tudatom alatt megvolt bennem a megmaradás ösztöne. Ez...”

Nem feszegettem tovább. Annyit azonban tudok, hogy mindenki, akivel csak beszéltem a dologról, és aki csak azt hitte magáról, hogy „elfogulatlanul” ismeri F.-t, rögtön elvágta a szavamat azzal: „Ugyan, megint egy komédia.”

Vajon meg fogja-e tudni a valóságot valaha is valaki? Mert F., aki mindig talpig becsületes volt, és a legborzalmasabb kínokban vergődve és téveszméi közepette is bizonyos síkon tiszta eszű volt, ezen a ponton nyitva hagyta az ajtót. Én azonban nem tudom magamban elfojtani azt a gondolatot, hogy amikor egy ember színleg hajszálnyi közelségbe jut a halálhoz, akkor egyre megy, mert az úgy hasonlít ahhoz a visszavonhatatlan aktushoz, amely nem téveszti el célját, és amelyet a végső kétségbeesés parancsol, mint ahogy két csepp víz hasonlít egymáshoz. A végtelenségig akadékoskodhatunk, de egy bizonyos: akár színlelés volt, akár nem, a feltornyosodó kín úgy kiegészíthet egy embert, hogy az adódó alkalom már eleve a félelem szorító vaskarmai közt leli, ahol már nincs semmi közönséges emberi érzés.

— Neked fogalmad sem lehet arról, hogy mennyire egyedül tud lenni az ember, még akkor is, ha az édesanyjával van, vagy akár veled is — folytatta F. rám emelve tekintetét. És aztán pontot tett szavára:

— Én másutt vagyok. Ez olyasvalami, aminek kifejezésére nincsenek szavak.

És tényleg, itt kezdődik az egész baj: úr az emberek között a beszélgetés külszíne alatt. Ez a fiú beszél hozzám, és én is beszélek öhozá, de mind a ketten tudjuk — ő tapasztalatból, én elvontan, csak ez a különbség —, hogy „minden egészen másutt megy végbe, mint ahol a szavak elhangzanak”.

*

Torkomban egyre erősödő kaparó érzésem támadt, és szükségét éreztem, hogy rágyújtsak. A cigarettásdoboz után nyúltam. Egy pillanatra úgy tűnt, mintha F. millió és milliós fényévnyi messzeségben volna tőlem. Hiába próbáltam megkapaszkodni benne, kapcsolódni szeméhez, arcához, szakállához, ahhoz a kötelékekkel nevetséges pózba ficamított testhez, amely ott gyötrődött görcsbe feszülten az ágyon. Milyen furcsa beszélgetés.

Minél nagyobb igyekezettel kerülgettük a szenvedés, a romlás és félelem lényegét, azt a valóságot, amelyben F. élt, és ahonnan már nincs reális lehetősége a közlésnek, annál jobban elvékonyodtak ajkunkon a szavak abban a pillanatban, amikor kiejtettük; hajszáldrótokhoz váltak hasonlatosakká, és üresen pendültek.

— Persze az ápolónők nem mulasztották el az alkalmat egy kis erkölcsi prédikációra — vette fel a szót F. szemernyi gúnnyal. — Hogy gyávaság volt öngyilkosnak lennem, meg hogy ha már nem találtam semmit a bárszékrenyben, gondoltam volna legalább az édesanyámra. Szóval a régi lemez.

— És a doktor? — kérdeztem én.

— A doktor? Szegény pupák. Ő sem értett meg semmit.

Jól tudtam, hogy F. ezen a téren hajlamos a túlzásokra. De ebben az esetben úgy éreztem, hogy igazat mondott. Különbösen sem nagyon tetszett nekem az egész kórház. Negyedórával előbb, amikor kimentem rövid időre a folyosóra, hogy az ápolónőt ne zavarjam bizonyos körtermi teendőiben, láttam egy fűrges kis zöldfülű doktorkát, amint önelégült képpel és egy győztes gladiátor lépéseivel ment, twistet dúdolva. Alaposan megnéztem. Arc kifejezésére még az is enyhe kifejezés volt, hogy pupák. Egyszerűen nem volt rá kifejezés. És én arra a kintengerre gondoltam, mely körülötte volt.

— Volt neki egy csinos ki olasz nője. Most áthelyeztette magát, ő maga jött be hozzám elújságotni, és arról zengedezett, hogy az életet csodásnak találja — szólalt meg újra F., és aztán azzal a szelíd mosollyal és ellágyult hangon, melyet ritka pillanataiban olyan örömmel észleltem rajta, hozzáfűzte még: — Mit várhatsz tőle? Ha én is tudnám az életet csodásnak találni, én is azt mondanám.

Ezután hosszú hallgatás állt be, de a csend egyáltalán nem volt kínos, mikor már ilyen mélységekbe merültünk. Én néztem a nyitott ablakon át a fűben ugrándozó madarakat, míg F. elfordított arccal isten tudja, hol járt. Később ő maga kezdte újra a beszélgetést, jobban mondva évek óta folytatott monológjának mérlegét, számtalanszor elismételt dolgokat az állapotáról, az orvosok tehetetlenségéről és az emberek túlnyomó többségének közönyéről.

— De legeslegborzasztóbb, azt hiszem, mégis a nosztalgia. Visszavágyom egy olyan életbe, amelyben jól érezhettem volna magam. Ezzel azt akartam mondani, úgy, mint mások, azaz „normális” életet élni, dolgozni, valamit csinálni, magaménak mondhatni egy kis csibét.

Elnéztem, amint beszélt. Néztem ezt a kinba görbedt testet a takarók és lepedők közt, és gondoltam arra a hatalmas életerőre, amely fittyet hányt annyi barbiturátnak. Bikaerős alkat kellett ehhez. És tudtam, hogy tisztára marhaság, amit mondok, de azért kimondtam: „Ugye soha többé nem fogsz odáig jutni, hogy itt poshadj? Hogy elegend van mindenből, és azt mondod magadban: Egye fene, teszke az egészen, ezek után pedig felkelek és kimegyek. Megpróbálok újrakezdeni az életet, mintha semmi sem történt volna.” Felelete az volt — minden irónia nélkül, s talán ez volt a legrosszabb —, hogy egy fejrázással jelezte: „Nem.”

— Hát akkor a te nosztalgiád csak a múltra vonatkozik?

— Egyes-egyedül csak a múltra. — (Ez egyértelmű volt a lehetlenséggel.)

És akkor bevallotta, hogy azt a depresszióhullámot, mely a minap a sirgödör szélére sodorta, egy rövid spanyolországi utazás váltotta ki benne. A tengerparton, majd Barcelonában (kétségtelenül az emlékek hatása alatt, bár ő ezt nem mondta) összehasonlította a mostani állapotát azzal, amilyen három évvel azelőtt volt egy rövid ott-tartózkodás idején. S nem tudta elviselni, hogy mennyire tönkrement azóta. Leitta magát, két napig nem evett, éjszakákon át kőborolt, lányokkal volt. Igaz, Spanyolország az ő életében különös jelentőséggel bírt... de ez már másik fejezete életének.

Az ajtó hirtelen kivágódott, és berontott rajta nagy széllal egy kis köpcös és szőrös doktor, akit már láttam a folyosón, mialatt a bebocsátásra vártam. Jött elbúcsúzni F.-től, kit még ma este át fognak vinni mentőkocsival az idegklinikára („Isten tudja, mit akarnak még velem csinálni”). Az egész szobát betöltötte olaszos áradásával.

— Nos hát itt hagy bennünket, nagy kópé? — mondta idegenszerű kiejtéssel. — Ugye jobban van, mint vasárnap volt, nagy kópé? — És kezét megveregetve, szentori hangon kinyilatkoztatotta: — Depresszió volt. El fog múlni.

Hogy én is mondjak valami megnyugtatót, azt mondtam: „Hiszem, hogy így van.” De a doktor mintha valami különöset vett volna észre szavaimon, felém fordult, és azt mondta: „Semmi esetre sem az ő hibája. A betegséggel szemben tehetetlenek vagyunk. Amikor megvan a baj, az ember nem tehet semmit.” És F. felé fordulva búcsút intett. Mikor becsukta az ajtót maga mögött, összemosolyogtunk. F. így szólt: „Lehet, hogy ezek nem sokat konyítanak a mi bajunkhoz, de legalább respektálják nyomorúságunkat, és nem leckéztetnek bennünket. Tanulhatnának tőlük egyesek.”

Én szerettem volna másra fordítani a szót, és akármennyire tudtam, hogy egészen suta dolog, mégsem fojthattam vissza azt, ami átfutott az agyamon. Az ablak felé nézve, gondolkodás nélkül ezt kérdeztem: „Hogyan hat reád most a napfény, az égbolt, a madárcsicsergés? Mit érzel irántuk, utálatot vagy közönyt?” Azt vártam, hogy azt feleli,

hogy utálja mindezt. De F. nyugodtan rám nézett, és azt mondta: „Teljesen közömbösen hagynak.”

E pillanatban visszajött az édesanyja. Én még elszívtam a cigaret-támat, és néztem az ablakon keresztül, hogyan hordják a deszkát az építkezéshez, mert éppen bővíteni készültek a kórházat. És azután hármásban beszélgettünk tovább. Végigjártattam a szemem az asztalon heverő tárgyakon: egy csésze hideg tea, egy termosz, egy doboz karame-llecukorka és az Arts egy példánya.

— Te olvasol ilyen hülyeségeket? — kérdeztem tőle. F. elmosolyod-va felelte: — Néhanapján.

Tekintetem megakadt a fogason lógó háziköntösén, mely oly pazar és komótos volt, hogy lerítt róla a mama ízlése. (Az öregeknek pökségük volt egy kis hegyi faluban.) És minden, de minden, már maga a szoba is és mindaz, ami benne volt, olyan könyörtelen, kicsinyes és homályos volt, hogy a tárgyaknak semmi közös mércéjük nem volt azzal a hatal-mas néma erővel, amely összeroppantotta ezt a fiatal, élettől duzzadó szervezetet, és amelynek nem lehetett útját állni. Úgy éreztem, hogy én magam is egy kalap alá tartozom azzal a csésze teával, a termosz-szal, a fésűvel, az újsággal: kicsinyesnek, laposnak, szűknek, haszon-talannak éreztem magamat, aki semmi oksági kapcsolatban nincs a dolgokkal. Tudom, hogy ebben a felismerésben közrejátszott a hiúság is. Az ember szeretné, ha tudna tenni valamit. De tehetetlenek még azok is, akik az életüket szánták erre.

Járkáltam a szobában fel s alá, nem mintha zavaromat vagy meg-indultságomat akartam volna leplezni — mert hál' Istennek egyiket sem éreztem —, hanem csupán haszontalanságomat.

Mikor F. anyja ismét kiment, hogy az irodában elintézzze az utolsó formaságokat, kihasználtam az időt, hogy az ablakdeszkára könyökölve megkérdeztem:

— Hát akkor kész vagy újratekdeni?

Válaszát előre megéreztem, és meg is jött pontosan úgy, ahogy vár-tam:

— Kész vagyok újratekdeni.

*

Amikor kiléptem a kórházkapun, odakint fülsiketítő zajjal dolgozott a fúró az építőállványoknál. A langyos szeptember végi délutánon, a sárgulni kezdő lombok alatt az út másik oldalán egy padon egy fiatal-ember gyengéden simogatott egy kissé szétterpesztett lábú leányt. Mi-közben lefelé menten az állomás felé, a tó és a város háztetői fölött vezető úton, szembejött velem egy idősebb ápolónő. Lassan kapaszko-dott fölfelé a hegy napos oldalán, mintha magába akarta volna szívni az alkony búcsúsugarait. És én arra gondoltam, amit F. beszélgetésünk során kertelés nélkül és korántsem szemrehányásként mondott: „Miért köteleznek valakit arra, hogy éljen, amikor már nem élhet igazában. Miért?”

G. Czimmer Anna fordítása